NOVADI ZAĻO

Arī par upēm IR JĀRŪPĒJAS

Jau 2006., 2011. un 2016. gadā bija mēģinājumi tīrīt Ventu, jo cilvēki sāka apzināties, ka upe pamazām, bet neapturami aizaug un, ja kaut kas netiks darīts, viss beigsies bēdīgi. Ir 2021. gads, un diemžēl Ventā nekas kardināli nav mainījies.

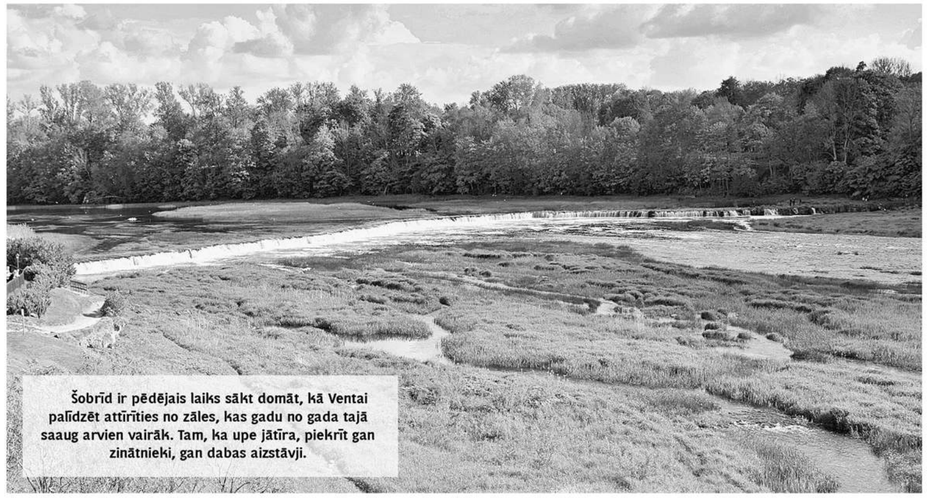

Šobrīd ir pēdējais laiks sākt domāt, kā Ventai palīdzēt attīrīties no zāles, kas gadu no gada tajā saaug arvien vairāk. Tam, ka upe jātīra, piekrīt gan zinātnieki, gan dabas aizstāvji.

Sabiedrībā trūkst izpratnes

Kanalizācija, lauksaimniecības notekūdeņi, kuri agri vai vēlu satek upēs, rada labvēlīgu augsni upju aizaugšanai. Ja upes krasti netiek kopti, tas noved pie tā, ka vietām tur iesakņojas straumes atnestās latvāņu sēklas. Ja tur, kur agrāk bija labas zivju nārsta vietas, sāk saimniekot bebri, aiz upē sanestajiem kokiem aizķeras dažāda, ātri trūdoša draza un rada leknu vietu zālei. Upe sāk degradēties gan krastos, gan tecē.

Uzskatīt, ka upju tīrīšana vai uzturēšana būs lieka laika un naudas izšķiešana, ir absolūti nepieņemami un aprobežoti. "Mums jāsāk domāt citādi, mums visiem," mudina biologs, žurnālists, kaislīgs makšķernieks un dabas aizstāvis Māris Olte. «Katrs ir koncentrējies uz to, kas pieder viņam, bet esam aizmirsuši par to, kas pieder visiem,» viņš uzskata un ar nožēlu atzīst, ka citviet Eiropā par upēm uztraucas daudz vairāk nekā Latvijā.

Prieks gan esot, ka upju straujteces beidzot ir nonākušas sabiedrības uzmanības lokā un Zivju fonds dod naudu to atjaunošanai. Atsevišķās vietās, kuras pirms tam bija zinātniski izpētītas, lēnā garā viss uzlabojas. Pēc upju inventarizācijas atklājies, ka ir aizsprosti, kuri tām nav vēlami, un nu institūts «BIOR» kopā ar Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centru centīsies datus apkopot un izvērtēt, kuri ir visbīstamākie, un mēģinās ar tiem cīnīties. Par piemēru tiek minēta zivju ceļa izbūve Rīvā.

M. Olte stāsta, ka vismaz 400 dažādu upju aizsprostu ir *bez papīriem*. Uzbūvēti nelikumīgi. «Ja tos novāktu, tad jau būtu sperts plats solis pretī upju stāvokļa uzlabošanai un zaļākai Eiropai,» biologs uzskata. «Ir definēti stingri kritēriji upju saglabāšanai, bet man ir bail, ka mēs neapzināmies situācijas nopietnību,» par disonansi starp Eiropu un Latviju runā vides eksperts. Piemēram, Mazā Jugla un Lielā Jugla Pierīgā. Tajās ir konstatēti lašu mazuļi, bet nekas netiek darīts, lai tiem uzlabotu apstākļus un radītu vēlmi šīs upes izmantot par nārsta vietām. Tajā pašā laikā Igaunijā, kur vienu reizi piecu gadu laikā Vaidavā ienāca un nonārstoja lasis, momentā tika piesaistīta Eiropas nauda, lai vietās, kur tas ir vajadzīgs, izbūvētu zivju ceļus. «Mēs laikam esam aizņemti ar ko citu,» skumji saka M. Olte.

Viņš pats savulaik realizējis alatu iedzīvināšanās projektu Ogres upē. Tika piesaistīts Zivju fonda finansējums 12 400 eiro apmērā, pašu līdzfinansējums bija 2500 eiro, pašvaldība par upes izpēti samaksāja 1500 eiro. Tika novākti astoņi aizsprosti, no kuriem smagākajā bija aptuveni 80 m³ nokaltušu koku. Rezultātā tika atjaunotas četras straujteces, un nu alatas upē ir iedzīvojušās. "Galvenais ir ieklausīties zinātnieku ieteikumos, viņi profesionāli izvērtē, kas jāaizvāc un kas jātatstāj," M. Olte uzsver. Arī Aģes upē gultnes tīrīšana devusi labus rezultātus, to pierāda "BIOR" zinātnieku pētījumi pēc darbu veikšanas.

"Pats stulbākais ir tas, ka parastā publika par to neko nezina, nav dzirdējusi," izsakās M. Olte. "Cilvēki strādā, bet plašāka sabiedrība par viņu paveikto netiek informēta. Piedodiet, bet upēs daudz kas nonāk no mūsu izvadorgāniem. Nav tāda, kurš neapmeklētu tualeti, bet par to, kur tas paliek, parasti neaizdomājas," vēlreiz par sabiedrības audzināšanas nozīmīgumu atgādina M. Olte.

Venta ir jātīra

Arī "BIOR" upju pētnieks Kaspars Abersons apstiprina, ka pēdējos gados sabiedrība daudz vairāk sāk pievērst uzmanību upju stāvoklim. Jau pirms vairākiem gadiem sāka ievākt ziņas par tīrāmajiem posmiem un to dara arī gadu pēc tam, kad darbs paveikts.

Runājot par Ventu, K. Abersons teic, ka tai vajadzīga šāda tīrīšana, bet vietas būtu jāsaskaņo ar zinātniekiem. Atbildot uz jautājumu, cik aptuveni būtu potenciālo punktu, kurus vajadzētu attīrīt posmā no Ventas rumbas līdz Abavas ietekai, viņš min skaitli 10.

Ja straujteces attīrīs, lašveidīgajām zivīm un ne tikai tām būs labāki nārstošanas apstākļi. Ja kāds izrādītu interesi, zinātnieki pastāstītu, kuri ir īstie punkti, kad jāuzsāk darbi. To var darīt vasarā, kad nārstošana ir beigusies, jo rudenī attīrītās vietas jau izmantotu laši, taimiņi.

Tā sauktā zivju indeksa vērtība, kas norāda uz upes kopējo ekoloģisko kvalitāti, pēdējos gados Ventā ir samazinājusies. Pati upes aizaugšana gan nav ekoloģiskās kvalitātes pasliktināšanās iemesls. Pastiprināta aizaugšana, tāpat kā zivju faunas izmaiņas un zivju indeksa samazināšanās, kopā ņemot, ir ekoloģiskās kvalitātes samazināšanās izpausmes, un galvenais dzinējspēks tam visam ir eitrofikācija. «Ideālajā pasaulē mēs cīnītos ar problēmas cēloni, tas ir, pārāk lielo biogēnu jeb barības vielu daudzumu upē,» skaidro pētnieki.

Tomēr, regulāri veicot pasākumus aizauguma samazināšanai, savā ziņā būtu iespējams daļēji «pagriezt laiku atpakaļ» un kaut kādā mērā samazināt eitrofikācijas izraisīto procesu ietekmi uz upi.

«BIOR» Zivju resursu pētniecības departamenta vadītājs Didzis Ustups atklāj, ka Kuldīgas novada pašvaldība līdz šim nav interesējusies par to, kā palīdzēt Ventai, lai tā neaizaugtu. Viņš apstiprina, ka šobrīd Zivju fonds ik pa laikam piešķir finansējumu upju tīrīšanas projektiem, bet iniciatīva ir jāizrāda pašvaldībām vai nevalstiskajām organizācijām. "Viens veids, kā upi tīrīt, ir tāds, kādu jau izmanto Salacā. Seklo straujteču akmeņi tiek noskaloti ar ļoti lielu spiediena ūdens strūklu. Tīrītas ir arī Lielupe, Mūsa, Mēmele. Šogad notiks Gaujas tīrīšana vietās, kur nārsto lašveidīgās zivis," D. Ustrups uzskaita. Jācer, ka arī Venta sagaidīs savu kārtu.

Miljoniem mazuļu nonāk jaunos ūdeņos

Valsts zinātniskā institūta "BIOR" zivju audzētavas šogad Latvijas upēs un ezeros ielaidīs ap 14 miljoniem dažādu zivju sugu mazuļu un kāpuru. Ilggadēja un viena no ražīgākajām lašu un taimiņu audzētavām ir "Pelči" Kuldīgas novadā.

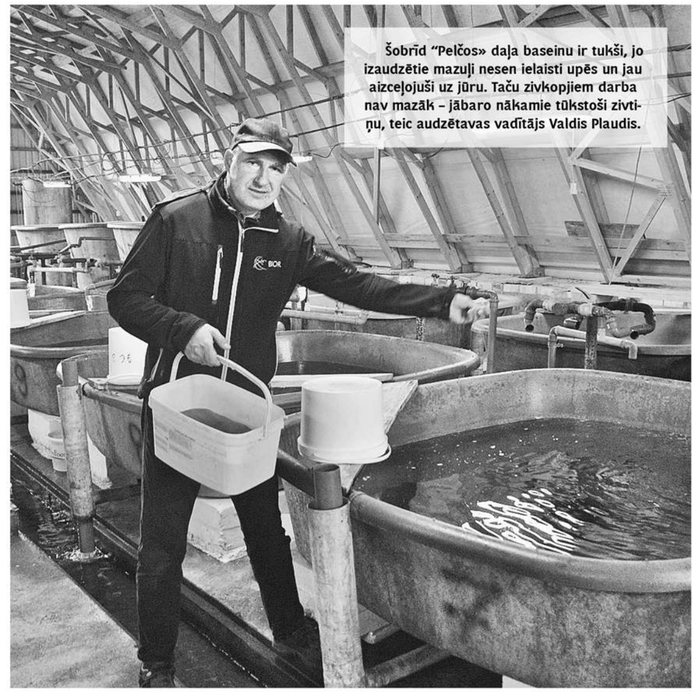

Šobrīd "Pelčos» daļa baseinu ir tukši, jo izaudzētie mazuļi nesen ielaisti upēs un jau aizceļojuši uz jūru. Taču zivkopjiem darba nav mazāk – jābaro nākamie tūkstoši zivtiņu, teic audzētavas vadītājs Valdis Plaudis.

Atgriežas nārstot dzimtenē

Šajā pavasarī Ventā pie Zlēkām tika izlaisti 45 tūkstoši taimiņu un ap 3,5 tūkstošiem lašu mazuļu. Šobrīd mazās zivtiņas, visticamāk, jau sasniegušas jūru, lai tālāk dotos uz Atlantijas okeānu, bet, kad būs paaugušās, atgriezīsies nārstot upē, no kuras sākušas ceļojumu.

«Visiem mazuļiem, kurus ielaižupē, ir nogriezta taukspura,» stāsta «Pelču» zivaudzētavas vadītājs un galvenais zivkopis Valdis Plaudis, «tas tādēļ, lai pēc tam var pateikt, kuras zivis ir mūsu ielaistās. Arī zinātniekiem monitoringā vieglāk.»

V. Plaudis pastāsta, ka kādreiz mazuļi izlaisti virs Ventas rumbas un zem vecā ķieģeļu tilta Kuldīgas tuvumā, bet pēdējos gados tas tiek darīts tālāk no licencētām makšķerēšanas vietām. Tādējādi mazāk problēmu gan vides sargiem, gan makšķerniekiem, ja uz āķa patrāpās kāds lasēns vai taimiņš. Šīs zivis zvejot aizliegts (izņemot atražošanas nolūkos), un par mazu 20 gramu smagu zivtiņu sods ir tāds pats kā par 20 kilogramu vērtu lomu.

"Pelčos" ar zivju resursu atražošanu nodarbojas jau kopš pagājušā gadsimta 30. gadu beigām. Laika gaitā mainījusies audzētavas piederība, bet pamatuzdevums saglabājies. "Pat kara laikā saprata, ka lasis ir mūsu nacionālā bagātība, un tā ir arī tagad," teic V. Plaudis. "Tādu lašupju kā pie mums visā Eiropā ir maz. Salīdzinot ar Rietumeiropu, mūsu rīcība bijusi dabai draudzīga, upes ir tīras – lasis ir tīrības indikators. Interesanti, ka līdzenumiem, pakalniem, purviem bagātajā Latvijā lašveidīgie joprojām atgriežas nārstot. Turklāt arvien vairāk tie ir mūsu pašu audzētie laši un taimiņi, ko var atšķirt pēc nogrieztās taukspuras.»

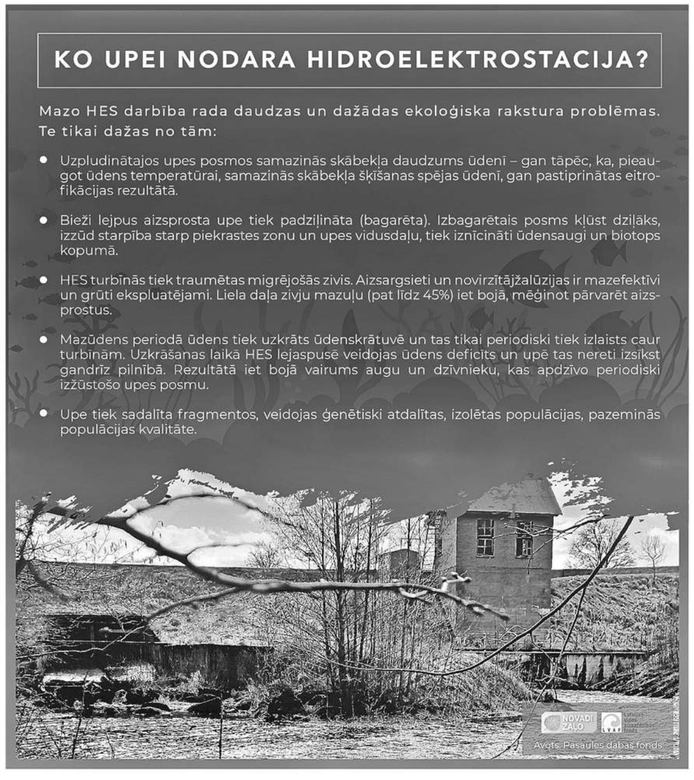

Pēc valsts plāna

Zivju resursu papildināšana Latvijā tiek īstenota kopš 1885. gada, kad tika izveidots pirmais specializētais lašu kāpuru inkubators. Tagadējam zinātniskajam institūtam «BIOR» ir piecas valstij piederošas zivju mazuļu audzētavas («Tome», «Kārļi», «Pelči», «Brasla» un «Ķegums»), kuras nodarbojas ar zivju resursu papildināšanu publiskajos ūdeņos. «Pelči» galvenokārt bagātina Kurzemes upes un ezerus, un ne tikai ar lašveidīgajiem. Tiek audzēti arī zandarti, vēdzeles, līdakas, nēģu kāpuri, savulaik arī zuši, īstenojot valsts programmu «Zivju resursu mākslīgās atražošanas rīcības plāns». Taču «Pelčos» mākslīgi pavairotās zivtiņas ir papildinājušas upju un ezeru krājumus arī Vidzemē un Latgalē.

V. Plaudis norāda, ka zivju mazuļu mākslīga audzēšana un ielaišana dabiskās ūdenstilpēs vajadzīga ne tikai konkrētās populācijas saglabāšanai un pavairošanai, bet arī tādēļ, lai saglabātu zivju resursu zivsaimnieciski ekspluatējamā stāvoklī. Līdz ar to atražošanas mērķis ir sabalansēt ūdenstilpēs zvejojamo vai makšķerējamo zivju skaitu. Zinātnieki veic monitoringu, un pēc tā vēlāk tiek izstrādāts valsts plāns.

"Nevar jau arī audzēt un laist dabiskajās ūdenstilpēs bez pamatojuma," uzsver galvenais zivkopis. "Ir jāsaglabā līdzsvars: ja par daudz mazo zivtiņu, viņām pietrūkst barības, tās sāk karot un noēd viena otru. Lai neizjauktu dabisko balansu, izvairāmies no svešzemju sugu audzēšanas. Jārūpējas, lai netiktu izspiestas tradicionālās sugas, un nevajag lieki eksperimentēt. To var darīt privātās saimniecībās, bet ne publiskajos ūdeņos,» atzīmē V. Plaudis.

Latvijas vides aizsardzības fonds
Materiāls tapis ar Latvijas Vides aizsardzības fonda finansiālu atbalstu

PADOMI

Kas jāņem vērā, iegādājoties zivju mazuļus

- Pirms zivju mazuļu iegādes diķa saimniekam jānoskaidro, vai ūdenskrātuvē jau izveidojusies tiem labvēlīga vide.
- Jāņem vērā arī plēsēju klātbūtne. Ja ūdenskrātuve ir meža vidū un tajā tiks ielaistas sarkanās orfas, plēsēji tās momentā izķers.
- Noteikti jāapsver ūdens temperatūra vasarā: ja ūdenstilpe sekla, ūdens ātri sasils un forelēm nebūs piemērots. Tās var turēt, ja ir pietiekama platība, avoti un caurtece.
- Jāmeklē Pārtikas un veterinārajā dienestā (PVD) reģistrēta audzētava.
- Pavasarī visbiežāk diķos laiž karpiņas un forelītes. Rudenī tiek laisti vēdzeļu un zandartu mazuļi. Cilvēki parasti vēlas zivis ielaist pavasarī, jo nav pārliecināti, vai tās pārziemos.
- Novērtējot mazuļus, pircējam jāpaļaujas uz izjūtām: ja zivis izskatās veselīgas, tām nav acīmredzamu traumu vai parazītu, viss kārtībā.
- Vislabāk, ja mazuļus uz jauno mājvietu nogādā audzētājs pats. Braucot pēc zivīm, noteikti vajadzīgs piemērots trauks.
- Ja speciālo audzētavas maisu piepilda ar skābekli, zivis var vest 2–3 stundas. Ja ir vienkārša transportkanna, karpas var vest stundu, ne ilgāk.
- Kad zivis atvestas, jāizmēra ūdens temperatūra transportēšanas traukā un diķī. Mazuļiem starpība nedrīkst būt lielāka par diviem trim grādiem, gadu vecām karpām – trīs grādi.
- Zivis pēc dzīvesvietas maiņas uzreiz noteikti neēdīs, jo tām ir stress. Jābaro pēc pāris dienām. Audzētājam jāpajautā, ar ko zivtiņas barotas iepriekš. Būtu labi sākumā dot to pašu barību un mainīt pakāpeniski.

Avots: Pelču zivaudzētavas veterinārārste Olga Revina